

Домашенко М. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права № 2
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Мишаченко В. О.,

*студент 3 курсу, 1 групи, Слідчо-криміналістичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРО ПРАВОВУ ПРИРОДУ МИРОВОЇ УГОДИ

Поступове поширення в сучасному суспільстві процедур примирення знаходить своє відображення при розгляді судових справ в тому чи іншому виді судочинства. Норми, що регулюють застосування мирової угоди при розгляді цивільних справ, закріплені перш за все у Цивільному процесуальному кодексі України від 18 березня 2004 року (далі – ЦПК). Проте не дивлячись вже майже на десятирічне їх законодавче закріплення, проблем, що виникають при їх застосуванні, не стає менше. Немає єдності у розумінні правової природи зазначеного правового інституту не лише у науковому світі, але й у практичній діяльності. Дискусійними залишаються питання стосовно поняття мирової угоди, її правової природи, а також вирішення проблем, пов'язаних з її виконанням. Аналіз нормативно-правових актів та наукової літератури як вітчизняних, так і зарубіжних вчених дає підстави вважати, що не існує єдиного розуміння суті мирової угоди як правового явища й єдиного підходу до його нормативного визначення. Це й зумовлює актуальність дослідження не лише правової природи мирової угоди в цивільному судочинстві, але й окремих моментів її застосування в судовій практиці судів різних інстанцій. Чинний ЦПК не містить поняття мирової угоди, а у ст. 175 ЦПК зазначається, що мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на основі взаємних поступок, що стосуються лише прав та обов'язків сторін та предмета позову. Залежно від підходу конкретного правозастосувача щодо розуміння правової природи інституту мирової угоди, приймаються і, як наслідок, виконуються різні за своїм змістом правові акти (матеріального чи процесуального характеру), що з погляду дотримання принципу законності і необхідності однозначного розуміння кожної правової норми є не зовсім

коректним. У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі ряд проблемних питань укладання мирової угоди у судових процедурах досліджувались вченими як цивільного, так і господарського права. Зокрема, це такі вчені, як Бортнік О.Г., Лазарева С.В., Ясеновець І.О., Давиденко Д.Л., Фурса С.Я, тощо. Так, Лазарев С. вважає, що мирова угода в цивільному судочинстві розуміється як договір, що укладається на основі взаємних поступок між сторонами, третіми особами, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору. У свою чергу, Фединяк Л. зазначає, що мирова угода – це укладена сторонами й затверджена судом угода, відповідно до якої позивач і відповідач шляхом взаємних поступок ліквідують цивільно-правовий спір, що виник між ними. Це розпорядчий документ як процесуального, так і матеріального права, оскільки, укладаючи мирову угоду, сторони розпоряджаються своїм процесуальним, а також суб'єктивним матеріальним правом і охоронюваним законом інтересом. Також і Білоусов Ю. вважає, що «мирова угода – це укладена між сторонами та визнана судом домовленість (договір) про припинення спору між сторонами шляхом взаємних поступок, яка стосується їхніх прав, обов'язків та предмета позову». Розкриваючи правову природу даного явища, Фурса С. та Фурса Є., зазначають, що мирова угода – є двосторонньою угодою між позивачем та відповідачем, при укладенні якої вони фактично заново визначають свої права та обов'язки у спірних правовідносинах. Виходячи із вищенаведених виказів вчених можна зазначити про те, що загалом доцільно виділяти три групи підходів до розуміння сутності мирової угоди. Перший підхід зводиться до того, що мирову угоду вчені вважають договором, який має матеріально-правову, тобто цивілістичну природу. Другий підхід вказує на те, що мирова угода являє собою процесуальний договір або ж процесуальну дію. Третя точка зору зводиться до того, що сутність мирової угоди полягає у тому, що правова природа мирової угоди має комплексний характер, а саме матеріальний і процесуальний або ж приватний і публічний. При цьому варто відмітити, що в залежності від визначення певного підходу можливі різні варіанти наслідків укладання мирової угоди, порядку її виконання, наслідків невиконання та несвоєчасного виконання та ін. Так, наприклад Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у своєму листі від 05

грудня 2011 р. зазначив, що висновок суду про те, що мирова угода, затверджена судом, не може вважатися зобов'язанням у цивільно-правовому розумінні, оскільки її укладення, затвердження і виконання регламентовано положеннями процесуального законодавства та Закону України «Про виконавче провадження», у зв'язку з чим відсутні підстави для застосування статті 625 ЦК України є необґрунтованим. Стаття 625 ЦК України не обмежує права кредитора звернутися до суду за захистом свого права, якщо грошове зобов'язання не виконується й після вирішення судом питання про стягнення основного боргу. До даного зобов'язання, тобто мирової угоди може бути застосована правова норма ст. 611 ЦК України, яка передбачає правові наслідки порушення зобов'язання. Необхідно відмітити, що зазначена позиція суду не лише встановлює однозначне розуміння мирової угоди як зобов'язання цивільно-правового характеру, але й має принципове значення для подальшого вирішення ситуації з невиконанням чи неналежним виконанням укладеного зобов'язання. Існує і протилежна позиція, зокрема, Вищого господарського суду України, який в одному із своїх інформаційних листів від 09 квітня 2009 р. вказав, що «мирову угоду неможна розглядати як договір в цивільно-правовому розумінні і визнавати недійсною в позовному провадженні, оскільки порядок її укладення і затвердження регламентований відповідними положеннями Господарського процесуального кодексу України». Саме тому слід звернути увагу на вказівки Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ про те, що мирова угода у цивільному процесі є цивільно-правовим зобов'язанням. Виходячи з цього, необхідно вирішувати питання про оскарження як самої мирової угоди, так і ухвали про закриття провадження, яка відповідно до ч. 4 ст. 175 ЦПК має постановлятися судом при укладенні мирової угоди.

Разом з тим, оскарження мирової угоди окремо від ухвали про закриття провадження у справі, на жаль, на сьогодні також не є остаточно вирішеним і однозначної судової позиції з цього приводу до сих пір немає. Якщо виходити з того, що мирова угода є цивільно-правовим зобов'язанням, то на відміну від господарських правовідносин, в цивільних правовідносинах укладення мирової угоди та постановлення ухвали про закриття провадження по справі

не є одноактною (нерозривною) дією, тобто винесення відповідної ухвали є наслідком укладення мирової угоди. Як бачимо, виходячи з зазначених позицій, було б більш правильно оскаржувати два правових акти (мирову угоду і ухвалу про закриття провадження) окремо. Але на практиці це може породити ряд проблем. Перш за все, це пов'язано з тим, що відповідно до ч. 5 ст. 175 ЦПК, закриваючи провадження у справі, суд за клопотанням сторін може постановити ухвалу про визнання мирової угоди. Якщо умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права, свободи чи інтереси інших осіб, суд постановляє ухвалу про відмову у визнанні мирової угоди і продовжує судовий розгляд. Тобто, суд лише в окремих випадках, коли є клопотання сторін, може постановити ухвалу про визнання мирової угоди. У такому разі окрім мирової угоди, ухвали про закриття провадження у справі з'являється ще й ухвала про визнання мирової угоди. На нашу думку, саму мирову угоду за таких обставин оскаржувати непотрібно, оскільки оскарження ухвали про визнання мирової угоди (у порядку п. 8 ч. 1 ст. 293 ЦПК) може слугувати фактом для застосування таких же правових наслідків, як і тоді, коли умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права, свободи чи інтереси інших осіб і суд відповідно постановляє ухвалу про відмову у визнанні мирової угоди і продовжує судовий розгляд. У випадку оскарження ухвали про визнання мирової угоди в апеляційному порядку розгляд справи у якій було укладено мирову угоду має бути продовженим. Дещо інша ситуація постає тоді, коли сторони не подавали клопотання суду про визнання мирової угоди, і суд, відповідно, не постановляв ухвали про закриття провадження у справі. У даному випадку після закриття судом провадження, у самій судовій справі залишається лише ухвала про закриття провадження у справі та мирова угода, яка укладена в письмовій формі або відповідно письмове повідомлення про укладення мирової угоди. Це цілком можливо, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 175 ЦПК, сторони можуть укласти мирову угоду і повідомити про це суд, зробивши спільну заяву. І лише за умови коли мирову угоду або повідомлення про неї викладено в адресованій суду письмовій заяві сторін, ця заява приєднується до справи. Як видно з позиції Пленуму Вищого господарського суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, ці акти доцільно

оскаржувати окремо, проте аналіз цивільного процесуального законодавства дає підстави вважати, що воно не передбачає можливості оскарження мирової угоди, а тому у практичній діяльності це приводить до того, що суди на підставі п. 1 ч. 2 ст. 122 ЦПК відмовляють у відкритті провадження по справі. Крім того, оскарження мирової угоди, яка була укладена в усній формі, може викликати додаткові проблеми, пов'язані насамперед з підтвердженням умов такої мирової угоди, а також доказів її укладення.

Іншим проблемним питанням, є питання протидії невиконанню укладеної мирової угоди. Так до січня 2004 року мирова угода вважалась виконавчим документом відповідно до положень Закону України «Про виконавче провадження», тому в разі невиконання боржником своїх зобов'язань, по умовам мирової угоди вона, як і будь-який інший виконавчий документ, являлась підставою до її виконання в примусовому порядку за допомогою виконавчої служби України. Відповідно до закону України «Про виконавче провадження» від 2 вересня 2016р. примусове виконання судових рішень покладається на державну виконавчу службу, яка входить до системи органів Міністерства юстиції України, а після набрання чинності Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів і реєстрацію обтяжень» від 19 жовтня 2016 р., мирова угода виключена з переліку виконавчих документів, на підставі яких виконавча служба має відкривати виконавче провадження. Згідно судової практики єдиним способом захисту прав позивача є зміна порядку виконання мирової угоди з добровільного на примусовий. Зазначене нововведення призвело до виникнення неоднозначної ситуації в практиці, пов'язаної з відсутністю належного правового регулювання виконання мирової угоди, що призводить до різноманітних спроб виходу з цієї ситуації за допомогою пред'явлення до виконання ухвали про затвердження мирової угоди, подання позову про спонукання до виконання мирової угоди тощо.

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, можна відмітити, що найбільш вдалим є варіант, відповідно до якого сторони зобов'язання обумовлюють у мировій угоді положення про те, що до моменту повного виконання мирової угоди провадження по справі не закривається, а зупиняється, а в разі невиконання боржником своїх

обов'язків у встановлений строк, провадження по справі відновлюється і продовжується в загальному порядку. У контексті удосконалення цивільного процесуального законодавства закріплення цієї позиції сприяло б реальному виконанню мирової угоди на практиці.